

Móra Ferenc:

Mikor a farkas megette a telet*

Azt mondja a meteorológus, hogy az enyhe télnek három típusa van. Az egyik az, amikor a légnyomás délen magas és északon alacsony. A másik az, amikor a légnyomás nyugaton magas és keleten alacsony. A harmadik az, amikor hazánkat sűrűn látogatják a depressziók és soká itt időznek. Sajnálom, hogy a szinoptikus térképek izobár vonalait nem rajzolhattam ide, mert azokba aztán végképp belezavarodna a nyájas olvasó és én nagyon imponálnék neki, mert azt hinné, hogy értek a meteorológiához. Pedig isten látja a lelkemet, hogy amit az enyhe tél három típusáról írtam, abból csak egyet értek és azt se értem. Amit értek, az az, hogy a sűrű és hosszú depresszióból enyhe tél lesz. Amit pedig nem értek, az az, hogy akkor mért nincs minálunk örök tavasz? Hiszen ami a depressziót illeti, az nemcsak sűrűn látogatja hazánkat, hanem már itt is lakik nálunk. Ilyen depimált ország nincs több a világon, azt megmondhatja Réthly Antal is, a meteorológiai intézet igazgatója, pedig én igazán nem beszéltem vele össze.

A régi világban a légűrtet is könnyebb tudomány volt, mint most. Még én is hallottam gyerekkoromban, hogy mi szokta okozni a száraz esztendőt. Az, hogy a magyar boszorkányok Szent Mihálykor fogtak egy békát, azt eladják a törökországi boszorkányoknak, azok leássák a magyar kutyakurtyut tizenhárom öl mélységbe, fölébe tesznek egy fél téglát, s míg azt onnan egy ártatlan hajadon véletlenül tovább nem rugja, addig minálunk nem esik se hó, se eső. Hát ez exakt tudomány volt és sokkal könnyebben megértette a magamforma tudatlan ember is, mint az izobárokat, meg a ciklonokat és anticiklonokat. De ebben a mai istentelen világban ez a tudomány megbukott. Boszorkányokat utóvégre még lehetne találni, de már ha exportüzletre adják magukat, nem békát exportálnak, inkább ártatlan hajadonokat. A békát nem is lehet kivinni nemzetközi érdekből se, mert ha már annyiszor le kell nyelnie nekünk, magyaroknak a békát, legalább az az örömlény legyen meg, hogy a magunkét nyelddessük.

Igy aztán a régi tudományból nem maradt meg egyéb, mint az, hogy »nem eszi meg a farkas a telet«. Ami annyit jelent, hogy csinálhatnak a tisztelt izobárok amit akarnak, nem kell velük törődni, ha meg nem jött a tél karácsonyra, majd megjön húsvétra, mert még úgy sose volt, hogy a farkas megette a telet. Ezt a szentenciat sokat hallottam az ideén is, leginkább gazdaemberektől, akik azt is hozzátesszik, hogy így tanulták ezt a régi öregektől.

En pedig a régi öregek frásaiból látom, hogy a farkasok néhányszor már olyan tökéletesen megették a telet, mintha drótotstól lett volna, akiből csak a bocs-kort illik meghagyni a jól-nevelt farkasnak. Száz esztendővel ezelőtt bizonyos Pap István nevezetű református pap szedte össze régi följegyzésekből az enyhe teleket, a *hasznos mulatósok számára* és ezekből a följegyzésekből az derül ki, hogy ez a mi telünk nem is olyan enyhe tél, amilyen nek mi gondoljuk. Volt már a természet ennél sokkal jobban megkeveredve is.

— 1182-ben oly igen lágy tél volt, hogy a gyümölcsfák február 2-án már rakván

voltak gyümölcstől. — 1284: Ebben az esztendőben Straszburgnál a fák levelei le se hulltak; Karásonkor és Vízkeresztkor a falusi Leányok búzavirág-ból, violából és más virágokból koszorúkat csináltak. Januáriusban már a fák virágoztak, Februáriusban a szőlő növények már nagyok voltak és érett epreket lehetett szedni; Áprilisban a szőlő virágozott. Az aratás igen bő lett.

— 1421-ben Áprilisban érett téserszénét, májusban érett szőlőt lehetett találni. — 1540-re forduló tél igen lágy, melyet oly igen heves száraz nyár követett, hogy erdők, boglyák, házak felgyúltak; a folyó vizek folyásoktól megszűntek és sok helyeken árkaikat is felszántották és bevetették. Ezek közül való nevezetesen a Rajna is. Magyarországon is oly nagy volt a szárazság, hogy a takarmány nemle miatt 14 darab marhát is meg lehetett 10 forinton venni.

— 1686—87 feletle lágy telek, a gabonák Husvéntra már kalászt hánnytak.

— 1620: Igen lágy tél, koránti tavasz, meleg Mártius, úgy, hogy a méhek már készen voltak a rajzással; forró nyár, igen jó borok, úgy, hogy a híreért még 1811-ben is tartottak ezen esztendei termésből a Homburgi nagy hordókban.

— 1622: Lágy tél, száraz nyár; oly drágaság lett, hogy Lipsiában 33—42 ezüst forint volt egy véka búza; nálunk is, nevezetesen Kasán el költ egy mérő Búza 10 forinton. Egy font hús 24 kr., egy itze zsír 30 garason.

— 1628: Lágy tél, reá iszonyú szárazság, éhség egész Európában.

— 1722: az éjszakai Tartományokban is oly meleg idők jártak, hogy Januáriusban a szobákat nem kellett fűteni. Februáriusban a madarak tojtak. Igen bő esztendő lett utána, a legszebb tiszta Búza pesti méreje 75 pénz; kétszeres 30 pénz, árpa 15 pénz lett. Július 13-

ikán már töpött szőlőket lehetett találni.

— 1759: Egész tél oly meleg és száraz volt mint nyáron. Január, Febr. egy inglen lehetett járni. Febr. 12-én már a legyek szeltére röpdöstek, Szent György nap előtt (ápr. 24) két héttel lekaszálták a fűvet.

— 1791-re forduló is lágy tél. A tél eleje volt valamennyire hideg, nevezetesen Sept. 28., 29. már oly hideg volt, hogy két ujnyi jég tsapok függöttek, de utána állandóan jó idők. Egész télen mindég lehetett szántani; sohase kellett fűteni. Decemb. Januáriusban elég vad salátát, szép főgombát, ibolyákat hordtak a mezőről. A termés igen bő lett, a Buzának köblét 45 krajcáron meg lehetett venni.

— 1794: Mind a tél, mind a nyár örök emlékezetre méltó. Egész télen se hó, se eső, se jenn bíró fagy nem volt. 1793. Október, Nov. már oly szárazok, hogy sok helyeken őszig se vethettek; a kutak kiszáradtak, sótt a folyók is, annyira, hogy örölni nem lehetett. A Tisza úgy el száradt, hogy tsak térdig ért és sok helyeken pénzben adták a vizet. A magyar Alföldön 1794-ben sem tavaszt, sem kukoricát nem vethettek, sem széná, sem semmiféle gabona nem lett. ember s barom majd mind elveszett. A Búza ára azelőtt köblöknél 3 Márvás volt s most úgy felment, hogy az 1745-iki aratásig 16—20 forinton költ. Sok helyeken fűvet ettek az emberek, másutt kukoricatsutkát törtek liszté s abból csináltak pogácsákat.

...Van a Hasznos Mulatóságok-ban még több is, de hasznos mulatóságnak elég ebből ennyi is. Ebből is látnivaló, hogy az ideit telet is egészen megeheti még a farkas, ha már nekifogott. És akkor olyan világ lehet nyárra, hogy akkor meg mink esszük meg a farkast. Legalább lesz egy kis változatosság a magyar konyhán, ahol eddig leginkább csak egymást ettük meg.

LÓDI FERENC:

Emelem szavam...

Jó lenne már a béke, jó, megérni nyolcvan évet, mint szépapám, a vénebb. Nem volt előtte buktató.

Bolond öreg, hogy hitte még a rótszakállú vénét, kit pokol és menny védett: urát, kegyetlen istenét.

Szegényke vénem, szépapám! Itt hagyta rám a révet s hajózik, mint a részeg: nagy kor viharja tép alám.

Lehetnék csöndes fulladó, saját kis vackán fereg, közömbös tény, hogy élek s alattam roncs a vén hajó.

Feszítve élek, mint a húr, s ne hidd, hogy mégse félek, szegény szülöm: a végezt a protonokban ott lapul.

Emelem szavam ellene! — S nyugalmad bárhogy véded, idézlek, öreg, téged s nem kértem: vajon merjem-e?

Lehetnél volna lázadóbb, nyugtalan, izzó lélek, semmint sebéből vérzett, jajban tántorgó árva Jób.

Könnyebb lehetne most veled átlátni, át a révet — mint merész tengerészek — s átadni majd: őrizd, gyerekl!

PAPP LAJOS:

Kút és csillagok

Elszörva csillag-tollait. Mert ez a kút a fény halála. S lent se nappal, sem éjszaka, Fehér öröm se vár. A mélykék bánat elfakul. Csak kőd van, s lomha sár. A szem, mely vak falon motoz, Hiába kér, keres S penésztoj lesz homályos Hálgyoggal ékszeres...

Ki hitt az ujjaimnak, Amelyek külön életet Élő csillámú sugarak: Belőlem sarjadt énekek? Ki hitt a homlokomnak, Amely gránit és gondolat Öntvénye, mint az eszme? Hogy megmértem a dolgokat: A jövőt, amely gépek Kései alatt acél-tengely,

A jelent, amely kuszan Kavargó por, örvényes tenger: Ki hiszi el mindezt nekem? Csillagok, ti mértelen lángok, Nevetek bennem földi tűz És kín, mióta felparázolt!

A kút mélyén a csillagok Gazdátlan aranyakká válnak: Jajongásuk a lidércfény. Arcukon sár a késő bánat És akik ezt a sarat itták, Ha élnek is, rég mind halottak. Árnyékká lettek a falon Vagy nyomtalanul elporlottak. Ez odunak nincs víze már. Mélye hallgat, vak üresség. Legelő csigák környezik És értelmetlen-nyúlós esték...

Virágok után kapdosó Kezemet tűske tépte meg: Ki hallotta a hangomat? Ki követi a léptemet? És tépett kezemért rokon Kezek nyúltak és bekötötték. Kétfelymől főlemelt: Értelmem így lett a közösség.

A magyar népzeneegyűjtés bölcsője: Szeged

BARTÓK ÉS KODÁLY
ELSŐ NÉPDALGYŰJTŐ
ÚTJA

»1905 tavaszán Szegeden találjuk Kodályt. Bauer Herbertnél tült egy hetet. Herbert és Hilda, Hilda, valamint az a vidám társaság, amely körülveszi őt, gondoskodik róla, hogy kipihenje és elfelejtse a szakvizsga fáradságait. Friss erőt gyűjt a további munkához. Sokat csatangol a szegedi tanyákon, a Tisza partján. Seta közben fűzfásipokot farag. Bejárja Tápé, Rókus, Szőreg, Deszk vidékét. Béresektől, halászköztől jegyez le dallamokat, ezeket otthon zongorán lejátssza, megharmonizálja.

Ezt olvassuk *Édes László* Kodály Zoltán *Élete és munkássága* című monográfiájában (1956). S Kodály népdalgyűjtő útjainak időrendi táblázatában is megismétli: az első helyen Szeged környéke áll. Ezt követi 1905 augusztusában a mátyusföldi, 1906-ban a Zóbor vidéki, nyitrai, nógrádi, gömöri, Heves megyei gyűjtés, s a többi mind.

Minek köszönheti Szeged, hogy Kodály e látogatásával a modern magyar népzene-elmélet bölcsőhelyének tekinthetjük magat? A kérdést nem jól tettem föl, úgy kellett volna írnom: kinek köszönheti? S akkor a válasz: Balázs Bélának. Aki akkor még Bauer Herbert volt.

A fiatal Balázs Béla — ahogyan 1946-ban *Almodó ifjúság* című önéletrajzi regényében megírta — kiváló tanárjától, Babits elődjétől, Hegedűs Páltól tanulta meg, hogyan kell szívével »a magyar nép szívére találni». Hegedűs Pál Petőfi példáját tanította: »Igazi költsézet csak az lehet, ami a nép találatában gyökerezik». Balázs Béla ettől kezdve tudatosan kereste a találkozást a nép lelkével. S meg is találta a kamaráspusztai cselelőmunkások között. Dalaik éppúgy megfogták szívét, mint sorsuk kiáltó igazságtalanságai.

Balázs Béla 1902 őszén lett a budapesti Eötvös-kollégium lakója. Diáktársai között volt Szabó Dezső, Szekfű Gyula, Laczkó Géza és — Kodály Zoltán is. Meleg barátságba kerültek, noha Kodály két évvel idősebb volt nála.

Balázs Béla hívta le 1905 tavaszán Kodályt Szegedre. S ahogyan ő járta a környéket, keresve a találkozást »a nép lelkével», úgy vitte most magával Kodályt is útjaira. S a muzsikuss is itt találkozott először a magyar népdallal!

Sajnos, Balázs Béla nem tudta befejezni önéletrajzát, így tőle magától tehát teljes biztonságban nem tudhatunk meg, amire kíváncsiak lennénk. Mégis, minden valószínűség szerint Kodály ismertette meg egymással Bartók Bélát és Balázs Bélát.

Halmai János a *Dél-Magyarország* 1960. szeptember 25-i

számában Bartók szegedi kapcsolatairól írva kimutatja, hogy a nagy zeneművész első szegedi gyűjtőútját édesanyja készítette elő azzal, hogy barátnőjéhez, Baranyai Gyulánéhoz levelet írt. Egy másik kapocs, ami Bartókot Szegedhez vonzotta: König Péter személye, akivel már lejegyzetelték előt levezetett. De a döntő, amiért — akár Kodály — Bartók is Szegeden kezdte népdalgyűjtését, Balázs Béla hívása volt.

Úr György a *Dél-Magyarország* 1960. október 9-i számában Ocskay Kornél emlékezését tolmácsolta. Ocskay szerint 1906-ban Balázs Béla egyszerre mutatta be neki a két pesti fiatallembert, Bartókot és Kodályt. Bauer Hilda 1960. november 10-i levelében viszont azt állítja, hogy Bartók nem Kodály társaságában jött Szegedre, hanem egyedül. »Pontosan emlékszem — írja —, hogy fivérem, Balázs Béla, levelet írt édesanyjának, hogy hangoztassa fel a zongorát, mert Bartók Bélával jön. Bartók nálunk szállt meg a Dugonics tér 2. sz. alatti lakásában és kb. 10 napig volt nálunk, onnan jártak Balázs Bélával a Szeged környéki falvakat...» Bauer Hilda emlékezését megerősíti a *Szegedi Híradó* 1906. augusztus 28-i számának rövid híre, amely Bartók Béla Szegeden címmel a helyi lapok között egyedül tudósított a nagy zenefolklorista első népzeneegyűjtő útjáról: »Érdekes vendége van tegnap óta Szegednek Bartók Béla, a jeles ifjú magyarzeneszerző és zongoraművész személyében. Bartók, aki tudvalegileg a jelen idők egyik legkiválóbb zenei talentumának, Dohnányi Ernőnek méltó riválisa, ez év tavaszán a kis magyar csodahegedűssel, Veszey Ferivel, Spanyolországba indult hangversenykörútra, amelyről csak nemrég tért haza, most pedig népdalgyűjtési körúton van és egész Magyarországot bejárva, kutat oly magyar nóták után, amelyek nyomtatásban eddig nem jelentek meg és tősgyökeres magyar jellegűek. Bartók Béla Palicsról jött Szegedre és kutatásait Bauer tanárrelőlt társaságában, Alsóvároson kezdte meg. Egy érdekes Rózsa Sándor-balladát itt már talált is. Bartók, akinek kutatói munkásságában Szegeden a helybeli zeneiskola kiváló igazgatója, König Péter is segítkezik, holnap Horogson folytatja tanulmányútját.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni ennek a pár soros hírlapi közleménynek jelentőségét. Bizonyítja, hogy Szegednek, Balázs Bélának milyen szerepe volt a modern magyar népzene kutatás történetében. Bauer Hilda még ezt írta említett levelében: »Bartók,

ha nem járta a vidéket, nálunk otthon tartózkodott és dolgozott. Sokat zongorázott. Nem tudok róla, hogy bárkit meglátogatott volna, sem Juhász Gyulát (akit abban a 10 napban nem is láttam), sem Klíma Ilit. Ellenben Juhász Gyula sőgora, a kitűnő muzsikuss, König Péter (később Király Péter) mindig nálunk tartózkodott. Ha Bartók otthon volt. Rendkívül tisztelte Bartókot. Mikor elutazott és kikísértük a vonatához (az éjszakai 1 óras személyvonathoz, mert az olcsóbb, mint a gyors), König Péter velünk volt, együtt ültünk a vasúti vendéglőben. Hogy ki volt még velünk, nem tudom már. Kevesen voltunk, lehet, hogy más nem is volt.

Szerettük volna, ha adatot kapunk Bartók és Juhász Gyula kapcsolataira vonatkozóan is. Erre a Halmai János idézte Juhász-visszaemlékezés ugyan már önmagában is elegendő alapot nyújthat, s König Péternek Bartókhoz való ragaszkodása, melyről a *Szegedi Híradó* is, Bauer Hilda is egybehangozóan vall, szintén valószínűvé teszi a találkozást, annál inkább, mert Juhász éppen ekkor, Bartók látogatása előtt három héttel írja le először egyik cikkében (Képek a búcsúról) Bartók és Kodály nevét, dicsőretille emlékezve meg vállalkozásukról, a magyar népzene gyűjtésének programjáról. Bauer Hilda iménti nyilatkozata azonban azt mutatja, hogy Bartók és Juhász ekkor még nem találkoztak. König Péter csak később, 1910-ben vette el a költő hűgát, tehát Bartók első itt-tartózkodásakor még nem voltak közvetlenebb kapcsolatban. Bartók azonban 1906 decembereiben is készült Szegedre, s talán valóban járt is itt. Bizonyára ekkor került bele abba a társaságba, amelyről Klíma Ilí halála alkalmával Juhász Gyula beszélt. Ugy látszik tehát, hogy Bartók és Juhász találkozása ugyancsak Balázs Béla révén történt.

Balázs Béla idézett visszaemlékezései ráirányítják figyelmünket a méltatlanul elfelejtett, a magyar vidék homokjába fült tanáremberre, Hegedűs Pálra (1858—1906), aki másként is hatással volt a magyar kultúra fejlődésére. Könyvtárának nagy részét a tanári katedrán utóda, Babits Mihály vette meg. Angol könyvei — ezt az irodalomtörténetírás már kimutatta — nem jelentéktelen mértékben befolyásolták Babits angol irodalmi műveltségét és műfordítói oeuvre-jét. Babits melegen méltatta Hegedűs halála első évfordulóján a *Szeged Vidéke* hasábjain, és könyvtáráról szólva is elismeréssel szólt elődje szokatlan tájékozottságáról, világirodalmi kultúrájáról. Polihisztor-ságáról jellemző anekdóta beszél. Szegedi tanárvéből olyan hadászati tanulmányokat írt az angol—búr háborúról a *Budapesti Szemlébe*, hogy Görgey Artúr azzal rontott be Gyulai Pál szerkesztői szobájába: »Micsoda nagy stratégia rejtőzik a Hegedűs Pál név mögött?»

Nem akarta elhinni, hogy a »nagy stratégia« — szegedi főreáliskolai tanár, aki szabadd idejében ifjúsági regényeket íltet át magavarrá...

Talán túl messzire is mentünk már a hatásokról keresésében: a tudós főreáliskolai tanárnak közvetett befolyása a magyar népdalkutatásra persze nem bizonyítható. De a lényeges mindenestre az, hogy mind Bartók, mind Kodály művészi forradalmat megindító zenefolklorisztikai gyűjtésének elején Balázs Béla ihlető és segítő alakja áll.

Péter László